

**ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСУДНОСТІ
У СПРАВАХ СПЕЦІАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ (IN ABSENTIA)**

Назар ПЕТРИШИН

*магістр права юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Наталія ГРИГА

*студентка 4-ого курсу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Спеціальне кримінальне провадження (*in absentia*) є важливим механізмом притягнення до відповідальності осіб, які ухиляються від правосуддя. В умовах сучасних викликів, зокрема збройної агресії, масового виїзду обвинувачених за кордон та використання ними механізмів для уникнення правосуддя, ефективно визначення підсудності таких справ набуває особливого значення.

Проблематика визначення підсудності у справах *in absentia* пов'язана з необхідністю збалансування принципів правової визначеності, територіальної юрисдикції та доступу до правосуддя. Виникають питання щодо місця розгляду справи, коли обвинувачений перебуває поза межами держави, а також щодо компетенції судів у випадках, коли злочин вчинено на тимчасово окупованих територіях.

Процес, *in absentia* має бути винятком із загального правила щодо обов'язкової присутності обвинуваченого під час судового розгляду. Важливо розуміти змістовний характер та обставини провадження – «виняткові випадки», кількість таких проваджень обов'язково має бути одиничною, а процедура *in absentia* застосовується, якщо об'єктивно неможливо забезпечити особисту участь обвинуваченого і він переховується та уникає контакту з уповноваженими органами, та загалом однозначно не виключається, що такі випадки можуть бути непоодинокими, з огляду на специфічні ситуації та обставини, що мають місце в Україні. Проте варто уникати надто широкого підходу до розуміння «дозволеності» провадження *in absentia* і застосовувати його, наприклад, у випадках, коли розшук має перспективу, або зусилля уповноважених органів можуть бути ефективними, або ж посилалися винятково на обстановку збройного конфлікту. Підміна належного

виконання обов'язків застосуванням процедури *in absentia* в будь-якому разі буде непропорційною.¹

Рекомендацією № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя визначається, що розслідування, яке проводиться судовим органом до передачі справи до суду, коли таке розслідування має місце, слугує свого роду гарантією для підзахисного, проте не є загальноприйнятною чи обов'язковою практикою. Попереднє судове розслідування має проводитись тоді, коли воно вважається доцільним для завершення справи і наступного встановлення винуватості чи невинуватості підозрюваних, враховувати складності справи та тієї обставини, чи оскаржує обвинувачений встановлені факти. Держави-члени повинні розглянути питання по надання своїм судам можливості, принаймні у випадку нетяжких злочинів та з урахуванням можливої міри покарання, слухати справи та виносити за ними рішення за відсутності обвинуваченого за умови, що його було належним чином поінформовано про дату слухань та про його право мати адвоката чи іншу особу, яка представляє його інтереси.²

Відповідно до ч. 9 статті 615 Кримінально процесуального кодексу України (далі – КПК України) під час дії воєнного стану обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності скеровуються та розглядаються судами, у межах територіальної юрисдикції яких вчинено кримінальне правопорушення, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – судом, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що закінчив досудове розслідування, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством.

Процесуальними нормами визначено, що суд у підготовчому засіданні, основною метою проведення якого є визначення судом можливості на законних підставах призначити кримінальне провадження до судового розгляду, вирішує питання про підсудність кримінального провадження, яке підлягає першочерговому вирішенню, оскільки порушення правил підсудності належить до істотних порушень вимог кримінального процесуального закону.

Ухвалою суду у справі №308/16854/23 встановлено, що особа обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення,

¹ Таран О.В., Шумейко Д.О. Деякі проблеми спеціального кримінального провадження (*in absentia*) в Україні. *Вісник ЛННІ ім. Е.О. Дідоренка*. Вип. 2 (106) Ч.2. 2024. С. 171 URL: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/225/212> (дата звернення: 20.03.2025)

² Рекомендація № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 410 засіданні заступників міністрів 17 вересня 1987 року (неофіційний переклад) URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_87_18_1987_09_17.pdf (дата звернення: 20.03.2025)

передбаченого частиною 5 статті 111-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яке було вчинено на території м. Олешки Херсонської області, тобто в межах територіальної юрисдикції Херсонської області. Відтак, інкриміноване кримінальне правопорушення було вчинено за межами юрисдикції суду (Ужгородський міськрайонний суд), на розгляд якого надійшов обвинувальний акт.

Суд констатує, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного стану, може бути змінено територіальну підсудність судових справ. У відповідності до п. 1 ч. 1 ст. 34 КПК України кримінальне провадження передається на розгляд іншого суду, якщо до початку судового розгляду виявилось, що кримінальне провадження надійшло до суду з порушенням правил підсудності. Зазначає, що такий обвинувальний акт не підсудний Ужгородському міськрайонному суду (згідно рішення Вищої ради правосуддя від 30 травня 2023 року №566/0/15-23 «Про відновлення роботи Херсонського міського суду Херсонської області, зміну територіальної підсудності судових справ окремих судів Херсонської області, відтермінування початку відновлення роботи Білозерського районного суду Херсонської області»), тому вирішення питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого в межах юрисдикції різних апеляційних судів належить виключно до компетенції Касаційного кримінального суду Верховного Суду, з метою забезпечення оперативності та ефективності кримінального провадження.³

Ухвалою від 07 грудня 2023 Верховний Суд у складі Касаційного кримінального суду щодо подання Закарпатського апеляційного суду про визначення підсудності констатував, що рішенням Вищої ради правосуддя № 10/0/15-23 від 31 січня 2023 року «Про початок відновлення роботи та зміни територіальної підсудності судових справ судів Херсонської області» територіальну підсудність судових справ Цюрупинського районного суду Херсонської області змінено на Нововоронцовський районний суд Херсонської області через неможливість здійснювати правосуддя під час воєнного стану.

Разом з тим, у випадку неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя, процесуальним законом передбачено як альтернативу розгляд кримінального провадження судом, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що закінчив досудове розслідування, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством.

З огляду на неможливість Цюрупинським районним судом Херсонської області здійснювати правосуддя під час воєнного стану, обвинувальний акт, відповідно до приписів ч. 9 ст. 615 КПК України,

³ Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області. Ухвала від 17.11.2023. №308/16854/23 (Україна) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115046295> (дата звернення: 20.03.2025)

повинен розглядатися Ужгородським міськрайонним судом Закарпатської області, тобто судом, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що закінчив досудове розслідування. Вказане не суперечить положенням кримінального процесуального закону.⁴

В аналогічній справі Верховний Суд констатував, що дійсно в обвинувальному акті вказано місце вчинення цього кримінального правопорушення – м. Херсон (на момент розгляду справи деокупований) та належить до територіальної юрисдикції Херсонського міського суду Херсонської області. Верховний Суд зазначає про необхідність забезпечення ефективного розгляду кримінального провадження у розумні строки, складну безпекову ситуацію у м. Херсоні, що ставить під загрозу життя та здоров'я працівників суду та учасників судового процесу, а також ускладнює здійснення судочинства. А тому розгляд справи в Ужгородському міськрайонному суді Закарпатської області забезпечить виконання завдань, сприятиме ефективності та оперативності кримінального провадження.⁵

Отже, питання визначення підсудності у справах спеціального кримінального провадження (*in absentia*) є важливим аспектом забезпечення правосуддя, особливо в умовах, коли обвинувачені ухиляються від судового розгляду або перебувають за межами території держави. Судова система стикається з низкою проблем, зокрема щодо вибору компетентного суду, дотримання прав учасників процесу та ефективного виконання судових рішень.

При визначенні підсудності у розгляді такої категорії справ беруться до уваги не лише суто формальні кримінально процесуальні норми, як от ч. 9 статті 615 КПК України, а й фактична можливість розгляду справи судом до «правильної» підсудності якого належить справа, а також враховується безпекова ситуація, та обставини, які можуть поставити під загрозу життя і здоров'я працівників суду та учасників судового процесу.

Забезпечення ефективної підсудності у справах *in absentia* сприятиме зміцненню верховенства права, невідворотності покарання та довіри суспільства до судової системи. Вдосконалення законодавчих норм та судової практики у цій сфері є необхідним кроком до підвищення ефективності кримінального правосуддя в Україні.

⁴ Верховний Суд колегією суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду. Ухвала 07.12.2023. №308/16854/23 (Україна) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476563> (дата звернення: 20.03.2025)

⁵ Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду. Ухвала від 17.10.2024. №308/13044/24. (Україна) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122384735> (дата звернення: 20.03.2025)